ISSN 1339-3189 5/2023

Mladá veda

Young Science

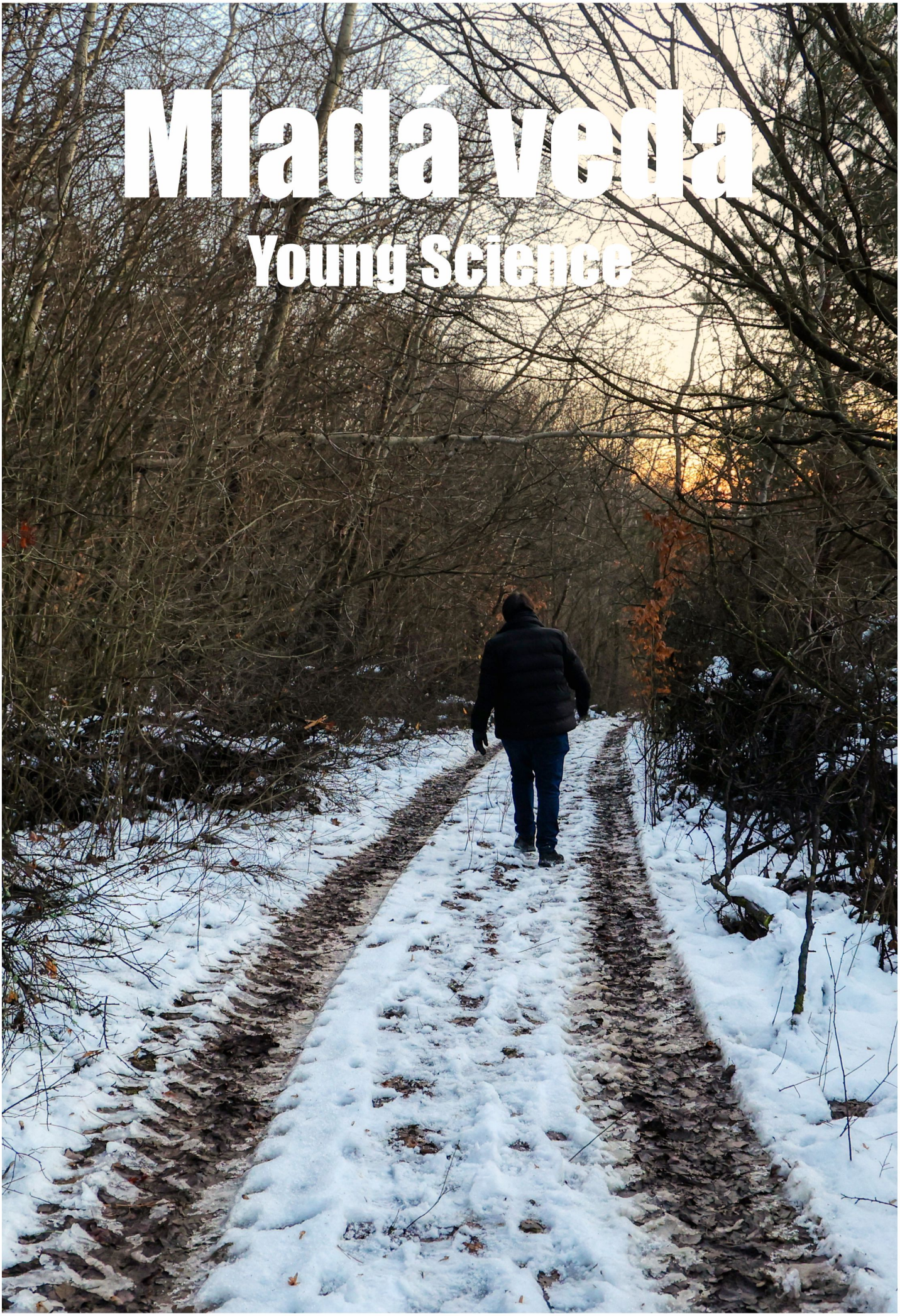

www.mladaveda.sk

Mladá veda
Young Science

MEDZINÁRODNÝ VEDECKÝ ČASOPIS MLADÁ VEDA / YOUNG SCIENCE

Číslo 5, ročník 11., vydané v decembri 2023
ISSN 1339-3189, EV 167/23/EPP
Kontakt: info@mladaveda.sk, tel.: +421 908 546 716, www.mladaveda.sk
Fotografia na obálke: Zimná prechádzka. © Branislav A. Švorc, foto.branisko.at

REDAKČNÁ RADA
doc. Ing. Peter Adamišin, PhD. (Katedra environmentálneho manažmentu, Prešovská univerzita, Prešov)
doc. Dr. Pavel Chromý, PhD. (Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Univerzita Karlova, Praha)
Mgr. Jakub Köry, PhD. (School of Mathematics & Statistics, University of Glasgow, Glasgow)
prof. Dr. Paul Robert Magocsi (Chair of Ukrainian Studies, University of Toronto; Royal Society of Canada)
Ing. Lucia Mikušová, PhD. (Ústav biochémie, výživy a ochrany zdravia, Slovenská technická univerzita, Bratislava)
doc. Ing. Peter Skok, CSc. (Ekomos s. r. o., Prešov)
prof. Ing. Róbert Štefko, Ph.D. (Katedra marketingu a medzinárodného obchodu, Prešovská univerzita, Prešov)
prof. PhDr. Peter Švorc, CSc., predseda (Inštitút histórie, Prešovská univerzita, Prešov)
doc. Ing. Petr Tománek, CSc. (Katedra veřejné ekonomiky, Vysoká škola báňská - Technická univerzita, Ostrava)
Mgr. Michal Garaj, PhD. (Katedra politických vied, Univerzita sv. Cyrila a Metoda, Trnava)

REDAKCIA
Mgr. Branislav A. Švorc, PhD., šéfredaktor (Vydavateľstvo UNIVERSUM, Prešov)
Mgr. Martin Hajduk, PhD. (Banícke múzeum, Rožňava)
PhDr. Magdaléna Keresztesová, PhD. (Fakulta stredoeurópskych štúdií UKF, Nitra)
RNDr. Richard Nikischer, Ph.D. (Ministerstvo pro místní rozvoj ČR, Praha)
PhDr. Veronika Trstianska, PhD. (Ústav stredoeurópskych jazykov a kultúr FSŠ UKF, Nitra)
Mgr. Veronika Zuskáčová (Geografický ústav, Masarykova univerzita, Brno)

VYDAVATEĽ
Vydavateľstvo UNIVERSUM, spol. s r. o.
www.universum-eu.sk
Javorinská 26, 080 01 Prešov
Slovenská republika

© Mladá veda / Young Science. Akékoľvek šírenie a rozmnožovanie textu, fotografií, údajov a iných informácií je možné len s písomným povolením redakcie.

Mladá veda
Young Science
ISSN 1339-3189

Vol. 11 (5), pp. 348-352

MIMÉZIS V OKU BUDÚCNOSTI

MIMESIS IN THE EYE OF THE FUTURE

Andrea Miškocová[1]

Tempo postmodernej doby sa zrýchľuje natoľko, že pri zostavovaní školských osnov učitelia tápu: pomaly každý rok je na trh uvedený nový typ techniky, po ktorej mladí takmer okamžite siahnu, osvoja si jej princípy a zžijú sa s jej prostredím. Prispôsobia sa premenlivosti. Technický pokrok však nepracuje sám. Spolu s ním sa mení aj pracovný trh a to spôsobuje, že zručnosti a kompetencie, ktoré mali v malíčku našich rodičia či starí rodičia sa dnes už nenosia. Ovládať traktor je pre farmára základ, no pre *bussinesmana* to môže znamenať nanajvýš finančný výnos jeho peňazí. Medzi tzv. transformačné kompetencie (transformative competences) roku 2030, ktoré uvádza Organizácia pre hospodársku spoluprácu a rozvoj (OECD) (2019) bude patriť vytváranie novej hodnoty, zmierenie napätia a dilem či prevzatie zodpovednosti.[2] Prečo asi? Pri tempe doby a pri večne prítomnej nejasnosti základných princípov či definícií sa stále potrebujete na niečo spoľahnúť. A týmto esom budú práve vzťahy a súcit. Otázkou ostáva nakoľko sa naša spoločnosť dokáže pripraviť na nasledujúcu generáciu, ak pri svojej formácií zohľadní len potrebu kompetencii a zabudne na potrebu formácie charakteru. Na poukázanie vzťahu medzi myslením v spoločnosti a výchovou nám môže poslúžiť mimetický mechanizmus Reného Girarda, ktorý naznačíme v nasledujúcich riadkoch.

Tabu, rituál či mýtus majú podľa Girarda miesto v každej prvotnej spoločnosti, v ktorej slúžia ako mechanizmy proti neustálej kríze v mimetickej teórií. Sú obranným mechanizmom spoločnosti, ktorá buduje stabilitu svojich princípov. Snažiac sa udržať si štruktúru ponúka svojim jednotlivcov tieto jednoduché kroky k svojmu zachovaniu. Ľudia sa jeden od druhého učia tomu, po čom majú túžiť, napodobňujú svoje túžby. Pre Girarda je túžba jasne odlíšená od potreby či Freudovho libida. Túžba je pre neho heterogénna štruktúra, ktorá sa neprirovnáva k ľahko uspokojenej fyziologickej potrebe ale ide o kultúrny fenomén vznikajúci v interpersonálnych vzťahoch.[3] Povaha takejto túžby sa najjednoduchšie prirovná k trojuholníku, kde jeho obsah tvoria vzťahy medzi subjektom, modelom a objektom. Vzdialenosť medzi subjektom a objektom určuje či ide o vonkajšie alebo vnútorné sprostredkovanie. Vonkajšie je charakterizované väčšou vzdialenosťou medzi subjektom a

[1] Adresa pracoviska: Mgr. Andrea Miškocová, Inštitút filozofie, Filozofická fakulta, Prešovská univerzita, Ul. 17. novembra 1, 080 01 Prešov
E-mail: andrea.miskocova@smail.unipo.sk

[2] OECD, 2019. *TRANSFORMATIVE COMPETENCIES FOR 2030* [online] [cit. 2022-10-02]. Dostupné z: https://www.oecd.org/education/2030-project/teaching-and-learning/learning/transformative-competencies/Transformative_Competencies_for_2030_concept_note.pdf.

[3] STRĄCZEK, Bogumil., 2014. René Girard´s concept of mimetic desire, scapegoat mechanism and biblical demystification In: *Seminare Poszukiwania naukowe* [online]. Roč. 35, č. 4, s. 47-56 [cit. 25. mája 2023]. ISSN 1232-8766. Dostupné na: http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-a85f198c-01d0-4d21-aa33-fd4661f6cb02?q=bwmeta1.element.cejsh-b60b9454-33ab-410f-b5e3-e08801e1b548;3&qt=CHILDREN-STATELESS.

modelom, takže nebezpečenstvo, že sa z nich stanú súperi je nízke, kdežto v opačnej situácií, keď sa subjekt a model nachádza v rovnakom spoločenskom priestore a vstupujú tak do vzájomných konfliktov, ide o vnútorné sprostredkovanie.[4]

Čo nám ale hovorí spoločnosť dneška? „*Prečo o tejto téme nehovoríme viac*?“ ozýva sa dnes pri viacerých témach. Skrytosť a tajomstvo nebudia v spoločnosti bázeň ale nedôveru. Čím viac nejasností sa nachádza pri skúmaní objektu, tým viac skľúčenosti a podozrievania rastie v ľudskej mysli. Lebo, o čom sa nehovorí, predsa neexistuje, *že*? Akákoľvek medializovaná udalosť sa stáva kritériom posudzovania pravdivostnej hodnoty. Osobnosti, ktoré sa v médiách objavujú majú možnosť prekonať tabuizované témy v akejkoľvek miere, pokiaľ majú publikum, ktoré ich počúva. Stačí teda mať svoje publikum, niekoľko tisíc *sledovateľov*, a máte možnosť predať hocičo. Čím väčšie tabu, o ktorom hovoríte, tým väčšia senzácia. A viac pozornosti. Tabu už viac nie je bázňou tajomstva ale kľúčom k úspechu na poli trhového mechanizmu.

Ukazuje sa nám téma *detabuizovania* spoločenských tém, ktorá má prispieť k lepšiemu uchopeniu sveta, najmä práv jednotlivcov. Stúpajú verejné diskusie, domáhanie práv a právnych noriem, zaistenie bezpečia pre tých najviac utláčaných. Johnathan at Limbo, Girardov interpretátor, vo svojej online prednáške hovorí o tejto dobe čerpajúc z Girarda celkom trefne: *„nejde o prítomnosť zla či krivdy ale o absenciu spravodlivosti.“*[5] Girardova mimetická teória sa zároveň rozlišuje na akvizičnú a metafyzickú: akvizičná mieri na vlastnenie objektu zatiaľ čo metafyzická mimézis sa orientuje na menej špecifický stav blaženosti či naplnenia. Zdá sa akoby každá diskusia, ktorá sa vo verejnom diskurze deje mierila k inštitucionalizácií vlastnej identity.[6] Ak zoberieme do úvahy Girardovu mimetickú teóriu, ktorá rozlišuje medzi túžbami metafyzickými mieriacimi k identite a túžbami fyzickými, ktoré sú spojené s našou skúsenosťou a mieria k úžitku, ukazuje sa, že parciálne otázky o pohlaví, rode, menšinových právach utečencov mieria k otázkam bytostným. Až zúfalo sa snažíme právne si vydobyť našu identitu zabúdajúc na rozmery ľudskosti, ktoré nás často presahujú. Girardova teória je pre mnohých interpretátorov zúfalá a končí pri apokalypse sveta, ktorá sa podľa neho nezadržateľne blíži. Čo ak by sme ňou však mohli naznačiť nastolenie istého pochopenia, ktoré nám pomôže lavírovať v mori plnom čiastkových odpovedí? Použime Girardovu mimézis ako rámec pre lepšie pochopenie našej spoločenskej situácie.

Tabu či zákaz sa objavuje už v pohanských mýtoch či prvotných spoločnostiach a slúži ako prevencia pred chaosom. Rovnako nám takto slúžia rituály, ktoré svojou opakujúcou sa štruktúrou spôsobujú ukotvovanie prijatých princípov. Ak sa pozrieme na súčasný spoločenský boj o identitu ako sme ho vyššie nazvali, mohli by sme naznačiť istú podobnosť detabuizácie s krízou štruktúry, ktorá vedie k hľadaniu obetného baránka, čo je opäť Girardova téma spojená s mimézis. Ak subjekt túži po rovnakom objekte ako model, narastá možnosť vzájomného konfliktu, ktorý môže byť spojený s dosiahnutím uznania či slávy. V rámci fungovania spoločenských vzťahov môžeme dospieť do momentu, kedy sa konflikt

[4] KIRWAN, M., 2008. *René Girard – Uvedení do díla*. Brno: CDK. ISBN 978-80-7325-142-0.
[5] Limbo, J., 2022. Lecture I: Introduction to Mimetic Theory | René Girard's Mimetic Theory [online] [cit. 25.9.2022]. Dostupné z: https://www.youtube.com/channel/UCCrl9a26fDCZvofnCnA5A8g/featured.
[6] KIRWAN, M., 2008. *René Girard – Uvedení do díla*. Brno: CDK. ISBN 978-80-7325-142-0.

vyostrí a destabilizuje kultúrny systém, čo môže spôsobiť vojnu všetkých proti všetkým. Táto „kolektívna posadnutosť“, ako ju Girard charakterizuje, vedie ľudí k hľadaniu vinníka, tzv. obetného baránka, ktorý je podľa ich mienenia dôvodom konfliktu. Spoločné hľadanie tohto subjektu spojí rivalov do jedného celku. Obetný baránok je však nevinnou obeťou, ktorá slúži len na nájdenie harmónie v danej kultúre: svojím odchodom či smrťou spôsobí tzv. „dvojité sprostredkovanie“: je dobrou aj zlou (posvätnou) postavou, pretože konflikt vyvolala aj vyriešila.[7] Kto sa však dnes môže stať obetným baránkom? Podľa Girardovej teórie by malo ísť o obeť, ktorá je na okraji spoločnosti, má istý hendikep, jednotlivec, ktorého spoločnosť odvrhuje. Obetným baránkom by teda dnes mohol byť rovnako človek bez domova ako aj umelec či intelektuál. Slaboch, čudák v očiach väčšiny.

Detabuizovanie tu slúži nielen ako nástroj pri hľadaní tohto baránka ale zároveň aj ako hnacia sila budujúca spoločnú túžbu po nájdení inovácie. Zúfalo sa snažíme vyčleniť od toho, čo sme sa tradíciou naučili, aby sme neboli podobní našim vzorom. Neohrabane vynášame súdy, snažíme sa o ostrú kritiku bez hlbšieho poznania objektu našej kritiky. Hovoríme o právach bez túžby použiť ich s mierou a v správnom čase. Ak si však uvedomíme, že naše túžby nie sú úplne naším vlastníctvom ale že sú ovplyvnené spoločnosťou, v ktorej žijeme, zároveň tým ukážeme aj to, že naša túžba po inováciách vychádza z odvrhnutia vlastných vzorov či modelov týchto túžob. Túžime po objektoch túžby našich vzorov, aby sme ich neskôr mohli zavrhnúť a dospieť tak k *naším* vlastným inováciám. Čo však možno bude prekvapivé, inováciou sa nestávame vtedy, keď sa budeme urputne snažiť použiť našu kritiku *per se* na všetko, čo nás náš model naučil. Nový človek (inovácia) sa rodí vtedy, keď sa snaží podobať svojmu vzoru. Okrešú sa navzájom ako diamant. Jedinec postupne si uvedomujúc vlastnú mimetickú túžbu ju takýmto reflektovaním zároveň modeluje. Uchopuje ju vlastnými rukami a vo svojom konaní môže určiť jej smerovanie. Pre niekoho je toto uvedomenie si prirodzené, no väčšinu horlivcov v boji za jedinečnosť tento *heuréka* moment prekvapí. Jeho porozumenie je však dôležité pre budovanie sveta a kultúr, ktoré ho formujú už odnepamäti a ukazuje sa na viacerých spoločenských frontoch, napr. v takej hospodárskej politike.

Populárne značky či najbohatšie firmy sveta postupujú podľa mimetického mechanizmu: môžu detekovať túžby svojho publika a následne im ho ponúknuť alebo obrátene, ponúknuť ľuďom to, čo chcú, aby kupovali. Navzájom sme si veľkým zrkadlom, no ako každé správne zrkadlenie, nezobrazujeme len to najlepšie ale aj to najhoršie. Majitelia úspešných firiem majú za sebou často moment psychického vyčerpania, ktorý nastal po dlhej dobe naplnenej neustálou pracovnou činnosťou bez chvíľky oddychu. Ak sú však stále na vrcholových priečkach, už asi nikoho neprekvapí, že tam ostávajú preto, že sa tohto štýlu podnikania poväčšine vzdali. A tak aktivitu strieda čas kontemplácie. Pomer medzi týmito dvoma stavmi tvorí živnú pôdu pre inováciu. Ak teda pochopíme mimetický mechanizmus, objavíme vzory, ktoré ovplyvňujú naše rozhodovanie a môžeme s nimi začať pracovať.

Uvedomujúc si dôležitosť imitácie ako zdroja našich túžob a následného konania vo svete si zároveň môžeme všimnúť ďalšiu charakteristiku platnú pre našu dobu: ľudia si navzájom ubližujú v boji o presadenie vlastnej jedinečnosti. Dekonštruujú svoje spôsoby myslenia, kultúrne vzorce či správanie s cieľom nebyť „ovcou“ neuvedomujúc si, že môžu v tomto boji prehrať sami so sebou. Ak je človek dialogická bytosť fungujúca v mimetickej

[7] Tamtiež.

teórií, ako naznačuje Girard, nevyhnutne bude súčasťou tohto mechanizmu, a teda, akákoľvek snaha o popretie vplyvu našich vzorov bude márna, pretože môže len naznačovať naše nepochopenie celej situácie. Na druhej strane, ak vezmeme štruktúru mimetickej teórie ako základ pre pochopenie našich činov nemusíme sa nutne zriecť našej jedinečnosti ale utvárať ju v kooperácií s našimi vzormi. Lebo aj učiteľ sa predsa učí od svojich žiakov. Náš vzor sa učí práve vtedy, ak sa jeho videnie sveta dostane do dialógu s tým naším, tak ako sa primárny text filozofie stáva živým až v dialógu s čitateľom. Pri tejto kooperácii dialogickosti sa vzor musí dostať na rovnakú pojmovú bázu so svojim poslucháčom: ak nepoužíva jeho jazyk, môže dôjsť k odchýlke pri porozumení významu idey, ktorú sa mu vzor snaží odovzdať. Musí teda zapojiť všetky svoje sily, aby transfer idey prebehol bez straty významu. A to si vyžaduje intelektuálnu pokoru vzoru i poslucháča v samotný prenos idey. Inovácia môže vzniknúť pri strete tradície s myslením jedinca súčasného prostredia. Mimézis tu teda nemusí nutne fungovať ako rozbuška či lakmusový papierik ale ako zdroj inšpirácie pre vzájomnú kooperáciu medzi všetkými účastníkmi Girardovej teórie.

Ak sa teda vrátime k cieľu a oblasti našich úvah, k neustále meniacemu sa svetu postmodernej spoločnosti, *tekutej modernite*, a použijeme naň Girardovu mimetickú teóriu ako vzorový model nášho uvažovania, ukazujú sa nám viaceré oblasti výchovy a vzdelávania, ktoré môžu byť v tejto optike myslenia nazerané. Ak medzi základné kompetencie potrebné pre trh práce v roku 2030 budú patriť súcit a empatia, mimézis môže byť potrebným základným mechanizmom vzdelávania pre vytvorenie týchto kompetencií. Zdá sa, že tvorí akýsi protiklad k tomu, o čo sa snaží dnešná multikultúrna výchova. Nekladie hranice tam, kde by zbytočne nemuseli byť ale ponúka pochopenie pre utváranie nášho myslenia o svete. Neapeluje na utváranie identity na základe právnych noriem ale zameriava svoju pozornosť na spôsoby utvárania našich túžob. Empatia a súcit naznačujú vzťahový mechanizmus, teda vzájomnú prepojenosť ľudských bytostí. Ak budeme investovať náš čas ako pedagógov len do toho, aby sme svojim študentom ponúkli najnovšie výdobytky vedy, nezostane nám energia na budovanie ich charakteru či mäkkých zručností. Doba ktorá prichádza je v diskurze charakterizovaná frázou robotizácia, kedy veľa profesií nahradia stroje. No takýmto spôsobom môže budúcnosť dospieť k absencii ľudskosti. Ak zabudneme, že naše túžby sú ľudskou charakteristikou, ktorá nie je vlastná strojom (ale môže im byť takpovediac technicky naprogramovaná, opäť však len vďaka ľudskému zásahu) a medzi ktorými tento mimetický mechanizmus neprebieha, môže nám uniknúť možnosť vypestovať ľudskosť v budúcnosti plnej robotov. Práve preto uvažujeme o použití mimetickej teórie v koncepcií výchovy a vzdelávania ako o návrhu na lepšie porozumenie ľudskosti a následnému implementovaniu tejto myšlienkovej idey do vzdelávacích inštitúcií ako istú formu zameranú skôr na charakter ako na budovanie technických zručností.

Obrázok budúcnosti môže vyzerať napríklad aj takto: robot pohybujúci sa medzi stratenými bábkami človečiny riadi piatu kybernetickú vojnu. Je natoľko samostatný, že vypočítava najefektívnejšiu cestu k zneškodneniu protivníka v čo najkratšom čase. Súbežne s týmto procesom sa už pripravuje na započatie ďalšieho útoku. Človek bez domova upiera svoj zrak na kolosálnu budovu pred svojimi očami s otázkou, kedy asi najbližšie nájde niečo čo zasýti jeho žalúdok. Nevie ako sa pohnúť, lebo vedľa neho pobehujú zvláštne malé poskrutkované vecičky, ktorým nerozumie. Podíde ďalej a sadá si na okraj rieky s otázkou

ako by sa mohol sám stať takým robotom: tí predsa neuvažujú o jedle, však? Posledný mohykán uprie svoj zrak na ďaleké *ničnehovoriace* vysoké hory a pomaly prejde do ríše snov. Ak taká vtedy ešte bude existovať a nebude sama predmetom určitého algoritmu...

Použitá literatúra

1. Anonym, 2019. *TRANSFORMATIVE COMPETENCIES FOR 2030* [online] [cit. 2022-10-02]. Dostupné z: https://www.oecd.org/education/2030-project/teaching-and-learning/learning/transformative-competencies/Transformative_Competencies_for_2030_concept_note.pdf.
2. KIRWAN, Michael, 2008. *René Girard – Uvedení do díla*. Brno: CDK. ISBN 978-80-7325-142-0.
3. LIMBO, J., 2022. *Lecture I: Introduction to Mimetic Theory | René Girard's Mimetic Theory* [online] [cit. 2022-09-25] Dostupné z: https://www.youtube.com/channel/UCCrl9a26fDCZvofnCnA5A8g/featured.
4. STRĄCZEK, Bogumil., 2014. René Girard´s concept of mimetic desire, scapegoat mechanism and biblical demystification. In: *Seminare Poszukiwania naukowe* [online]. Roč. 35, č. 4, s. 47-56 [cit. 25. mája 2023]. ISSN 1232-8766. Dostupné na: http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-a85f198c-01d0-4d21-aa33-fd4661f6cb02?q=bwmeta1.element.cejsh-b60b9454-33ab-410f-b5e3-e08801e1b548;3&qt=CHILDREN-STATELESS.

Mladá veda

Young Science

ISSN 1339-3189